

BURGUNDSKO – SYMBOL MOCI A VZNEŠENOSTI

Burgundsko bola historická oblasť, ktorú spájali spoločné tradície postavené na najstaršom právnom systéme, ktorý sa nazýval podľa burgundského kráľa Gundobalda „loi gombette“, štátnej správy „coutumes“ a súboru obradných pravidiel, ktoré potvrdzovali výnimočné postavenie panovníka „protocol“. Tieto tri významné faktory sú základom burgundského dedičstva, ktoré tvorí súčasť národných dejín Francúzska, Nemecka, Španielska, Holandska, Belgicka, Švajčiarska a všetkých národov stredoeurópskej mnohonárodnostnej rakúskej monarchie, v rámci ktorej existovalo aj Slovensko.

Burgundské kráľovstvo nebola len legenda

Hneď od začiatku sa s kmeňom Burgundov spájala určitá tajomnosť, ktorá bola vhodne využitá pri utváraní tradície. V legende Utrpenie sv. Sigismonda sa hovorí, že národ Burgundov prišiel do tejto oblasti zo Škandinávie a usadil sa pozdĺž rieky Rýn. Za vlády cisára Tibéria boli Burgundi poverení ochranou hraníc Rímskeho impéria. Postavili si tu svoj hrad burgus, podľa ktorého dostali aj svoje meno. Keďže Škandinávia predstavovala v tej dobe časté riešenie, čo sa týkalo pôvodu mnohých národov, prejavilo sa to aj v etymológii mena Burgundi. Predpona údajne vychádzala zo staronordického výrazu pre vyvýšené miesto borg a základný tvar tvoril výraz gundjan, ktorý sa môže voľne preložiť ako muž, bojovník, hrdina.

Burgundsko sa vyznačovalo špecifickým problémom kultúrneho a politického vývoja v oblasti, ktorá je záhadná aj pre modernú historickú vedu. Geograficko-historicky bolo územie vymedzené v najširšom zmysle na severe Ženevským a Neuchâtelským jazerom, horným tokom rieky Mosel, Maas, Seiny a Yonne a rozprestieralo sa medzi Jurskými, Peninskými a Prímorskými Alpami, medzi údolím riek Saony a Rhôny až k Stredozemnému moru. Kmene Burgundov, ktoré pochádzali z baltického ostrova Borgundarholm (dnešný Bornholm, ktorý patrí Dánsku), prišli do tejto oblasti okolo roku 450 nášho letopočtu a obnovili politickú jednotu Galie, pozdĺž západných Álp, vytvorením štátneho útvaru Rex Burgundia. Ťažiskom ich kráľovstva bola pôvodne Ženeva, neskôr pribudol Lyon s Viennois a mesto Arles. Nepredstavovalo jednotný celok z hľadiska prírodných a klimatických pomerov, lebo jeho spoločné prvky a integrácia mali politické pozadie. V roku 532 sa Burgundska zmocnili expanzívni Frankovia a kráľovstvo stratilo svoju samostatnosť.

V období zániku dynastie Merovejovcov a následnej politickej krízy Franskej ríše sa podarilo Burgundsku udržať si svoje unikátne postavenie. Po smrti Karola Martela si prví panovníci z dynastie Karolovcov, Pipin a Karolman, rozdelili medzi sebou dve centrá Franskej ríše Austrasiu a Neustriu vo Vieux-Poitiers v roku 742, ale Burgundsko ako tretie centrum ostalo nedotknuté. Historici sa názorovo zhodujú v tom, že Burgundsko a jeho celistvosť sa stali obeťou koncepcie cisára Karola Veľkého, ktorú obsahoval jeho nástupnícky poriadok *Divisio regnorum* vydaný v roku 806, v ktorom chcel Burgundsko rozdeliť. Strategické úvahy sú spojené s budúcou vládou jeho troch synov, predovšetkým s ohľadom na ich samostatný prístup do dedičných talianskych krajín, čím určil budúce ohnisko zápasov mocností o hegemoniu v západnej Európe. Tejto úvahe boli podriadené aj ďalšie varianty *Divisio regnorum* pre prípad, že by niektorý z jeho dedičov predčasne zomrel. Faktom zostáva, že to bol práve Karol Veľký a jeho koncepcia, ktorá vylúčila Burgundsko na okraj dvorskej politiky a z politických záujmov ho odsunula na perifériu medzinárodných vzťahov tej doby.

Jeho nástupca Ľudovít Pobožný vydal v roku 817 vlastné nástupnícke princípy *Ordinatio imperii*, kde sa názorovo z delení Franskej ríše so svojím otcom nezhodoval a napriek jeho želaniu Burgundsko nerozdelil. Koniec jednotného Burgundska urobila až zmluva vo Verdune, ktorú podpísali synovia Ľudovíta Pobožného a vnuci Karola Veľkého v roku 843 a ktorou vyústil proces politickej regionalizácie pri rozdelení Franskej ríše. Burgundsko bolo rozdelené na dve časti medzi panovníka Západofranskej ríše Karola Holého a jeho brata Lothara, podľa ktorého sa štátny útvar nazýval Lotharingia. Hranicu dedičného územia tvorila rieka Saon.

V priebehu 10. a 11. storočia sa začal uzatvárať dlhý a zložitý zápas o burgundské dedičstvo medzi potomkami Karola Veľkého. Starobylejšia, bohatšia a strategicky významnejšia časť sa nazývala *Comites palatini de Burgundia* (burgundské grófstvo) s hlavným mestom Dole, ktoré od roku 1032 uznávalo lénnu zvrchovanosť cisárov svätej ríše rímskej nemeckého národa. V tom istom období sa uzavrelo aj formovanie burgundského vojvodstva *Nobilissimus dux Burgundae* s hlavným mestom Dijon, ktoré bolo už od roku 1016 trvalou rezidenciou kapetovskej sekundogenitury. Posledným burgundským vojvodom s tejto dynastie bol Filip z Rouvres, nevlastný syn francúzskeho kráľa Jána II. z dynastie Valois, ktorý zomrel 21. novembra 1361, v čase druhej storočnej vojny. Na základe Parížskej kráľovskej listiny, ktorú vydal Ján II., bolo Burgundské vojvodstvo spolu so Champagne a Normandiou pričlenené k francúzskej korune.

Nevera burgundských princezien

V 14. storočí bol burgundský vojvoda vazalom francúzskeho kráľa a burgundský gróf vazalom nemeckého cisára. Francúzsky panovník z dynastie Kapetovcov, Filip IV. Pekný chcel byť hegemónom v obidvoch oblastiach a preto veľmi brilantne zorganizoval výhodné politické sobáše svojich troch synov s dedičkami burgundských kniežatstiev. Margaréta Burgundská bola dcéra burgundského vojvodu Roberta II. a Agnes Burgundskej a vydala sa za následníka francúzskeho trónu a budúceho kráľa Ľudovíta X. Hašterivca, ktorý po svojej matke zdedil aj Navarrské kráľovstvo a grófstvo Champagne. Manželom sa narodila dcéra Jana, ich jediné dieťa, ktorá do histórie vstúpila ako navarrská kráľovná a matka Karola Zlého.

Mladší synovia Filipa IV., budúci panovník Filip V. Jednooký a Karol IV. Pekný sa oženili s dcérami burgundského grófa Otta IV. a Mahaut z Artois Janou a Blankou. Krásne princezné z vedľajších rodových línii dynastie Kapetovcov (Mahaut z Artois bola pravnučka francúzskeho kráľa Ľudovíta VIII., a Agnes Burgundská dcéra francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého) sa stali členkami kráľovskej dynastie, ale len jednej z nich, aj to na krátku dobu, bolo súdené stať sa korunovanou francúzskou kráľovnou.

Z dlhej chvíle a samopašnosti si tieto tri mladé vznešené ženy údajne našli milencov a zabávali sa si s nimi vo veži Nesle. Cudzoložstvo zverejnili ich švagriná, anglická kráľovná Izabela, dcéra Filipa IV. Pekného a manželka anglického kráľa Eduarda II. Plantageneta a ich bratranec Robert III. z Artois, ktorého viedla osobná pomsta, lebo jeho teta Mahaut z Artois, sestra jeho otca Filipa z Artois, ho pripravila o celý majetok. Škandál bol obrovský, lebo Filip IV. postavil neverné princezné pred súd, ale hanba a poníženie budúcich francúzskych kráľov bola ešte väčšia. Margaréta Burgundská, spolu s princeznou Blankou, bola odsúdená na doživotné väzenie na hrade Gaillard, kde zomrela. Jej dcéra Jana Navarrská bola vylúčená z následníctva na trón, lebo v dôsledku cudzoložstva bola spochybnená jej legitimita a ako dedičstvo jej bolo určené Navarrské kráľovstvo. Týmto riešením boli zatiaľ navonok spokojné všetky zainteresované strany. Najlepšie dopadla Jana Burgundská, manželka Filipa V., ktorá sa na krátky čas stala francúzskou kráľovnou, ale veľmi rýchlo ovdovela. Keď nastúpil na trón posledný panovník z dynastie Kapetovcov Karol IV. Pekný, anuloval v roku 1322 svoje smutné manželstvo s Blankou, ktorá odišla do kláštora v Maubuisson, kde v roku 1326 zomrela.

Francúzsky kráľ Filip IV. Pekný mal troch synov, ale všetci v priebehu trinástich rokov zomreli a nezanechali po seba potomka mužského rodu.

Aj napriek tomu, že vo Francúzsku platil Salický zákon, ktorý potvrdzoval vládu mužských kráľovských potomkov francúzskeho pôvodu, vystúpil s nárokom na francúzsky trón vnuk Filipa IV. Pekného, anglický kráľ Eduard III. a burgundský vojvoda Eudes IV. v mene svojej netere Jany Navarrskej. Odmietol spochybnenie jej legitimacy s argumentom, že keď sa jeho neter mohla stať Navarrskou kráľovnou, nie je dôvod, aby nemohla nastúpiť na francúzsky trón. Členovia kráľovskej rady, zosmiešnili nároky obidvoch panovníkov z odôvodnením: ... „že Francúzsko nie je na tom tak zle, aby mu vládla žena, ktorej pôvod nie je možné preukázať, je každý mesiac nečistá a každý rok samodruhá. Na urážku francúzskej šľachty a potvrdenie primogenitury dynastie Valois na francúzskom tróne reagoval anglický kráľ vyhlásením vojny a ďalší storočný konflikt bol na svete. Francúzskym kráľom sa stal Filip VI. z Valois, synovec francúzskeho kráľa Filipa IV. Pekného. Osudy Burgundska boli úzko spojené aj s novou vládnuou dynastiou Valois, lebo francúzskou kráľovnou sa stala Jana Burgundská, druhá dcéra burgundského vojvodu Roberta II. a Agnes a sestra nešťastnej Margaréty Burgundskej.

Hegemónne postavenie Veľkých kniežat Západu v európskom kontexte

Najväčší politický a kultúrny rozmach zažilo Burgundsko v období prvej polovice 15. storočia, keď boli burgundskí vojvodovia na vrchole moci a patrili k najbohatším panovníkom v Európe s titulom veľké knieža Západu. Ostatné európske štáty bojovali o svoju existenciu, samostatnosť, zachovanie a potvrdenie dedičných území a centralizáciu. V Španielsku sa pod vedením Izabely Kastílskej a Ferdinanda Aragónskeho podarilo dobytím Granady úspešne zaviesť reconquistu a vytvoriť centralizovaný španielsky štát na Pyrenejskom poloostrove, za čo dostali od pápeža Alexandra VI. titul Katolícke Veličenstvá. Aby udržali v krajine nastolený kresťanský poriadok položili základ neslávnej inkvizícii, ktorá mala v Španielsku moc až do 19. storočia. Izabela Kastílska a Ferdinand Aragónsky v tomto období podporili a vyhovelí žiadosti janovského moreplavca Krištofa Kolumbusa v jeho snahách nájsť novú cestu do Indie a tak stáli pri objavení nového kontinentu Ameriky.

Cisári svätej ríše rímskej nemeckého národa stále nevzdávali svoj zápas o talianske dedičstvo a titul rímskeho kráľa, ktorý pre nich predstavovala železná koruna longobardských kráľov. Vojna medzi guelfami a ghibelinmi, ktorá umocnila feudálnu rozdrobenosť Nemecka

a Talianska sa síce v 13. storočí skončila, ale lokálne vojny, ako malé intermezzo pokračovali ďalej až vyústili do vojen o hegemoniu v západnej Európe, ktorá sa odohrávala na talianskom území v 15. a v 16. storočí. České kráľovstvo, ktoré za vlády Luxemburgovcov tvorilo centrum Svätej ríše rímskej nemeckého národa, sa pomaly začalo spamätávať z husitských vojen. České stavy sa snažili napraviť zlý obraz, ktorý vládol v Európe aj vďaka referenciám diplomata Aeneasa Silvia Piccolominiho, budúceho pápeža Pia II., dynastickým spojením so silným litovsko-poľským rodom Jagellovcov, ktorý postupne vládol v Poľsku, Uhorsku a Česku.

V Pobaltí sa skončila vláda rádu nemeckých a mečových rytierov, ktorí v livónskych vojnách strácali svoje územia v prospech Dánov, Poliakov a Švédov. Na politickú scénu začalo vstupovať aj moskovské kniežatstvo, ktoré bolo základom budúceho ruského štátu. V Západnej Európe prebiehal mocensko-politický zápas Anglicka a Francúzska v druhej storočnej vojne, v ktorej Burgundsko zohralo veľmi významnú úlohu.

Cherchez la femme

Storočný konflikt, ktorý vypukol medzi Anglickom a Francúzskom v rokoch 1337 až 1453, nebol ich prvý a známy výrok za všetkým hľadať ženu platil v prípade obidvoch ich storočných zápasov. Jedným z predpokladov prvej storočnej vojny bol problém dynastického charakteru, keď smrťou anglického kráľa Henricha I.(1068-1135) vymrela normanská dynastia. Za dedičku anglickej koruny určil svoju dcéru Matildu, ktorá sa vydala za francúzskeho vojvodu Geoffreya z Anjou. Proti jej nároku sa postavil jej príbuzný Štefan z Blois, ktorý vyhral občiansku vojnu a stal sa anglickým kráľom. Keďže bol bezdetný, pred svojou smrťou určil za svojho nástupcu Matildinho syna Henricha z Anjou. Storočná vojna by asi kvôli tomu nevypukla, keby nebol aj vlastníkom bohatých území vo Francúzsku, oveľa väčších ako vlastnil samotný francúzsky kráľ, Anjou, Maine a Tourraine, ktoré zdedil po svojom otcovi a Normandie a Bretónska, ktoré zdedil po svojej matke.

Geopolitický aspekt mal aj pikantné pozadie. Do pekného a bohatého mládenca s perspektívnou budúcnosťou sa zaľúbila manželka francúzskeho panovníka Ľudovíta VII. Eleonóra Akvitánska, ktorá patrila medzi najkrajšie a najbohatšie ženy Európy. Francúzsky panovník sa o ňu nebál len kvôli jej kráse a vzdelanosti, ale hrozil sa aj straty bohatých francúzskych regiónov, ktoré jej patrili: Poitou, Périgord, Auvergne, Guyenne a Gaskonsko. Z tohto dôvodu ho musela sprevádzať na križiackej výprave, ktorej cieľom bolo dobyť Jeruzalem. Jej účasť na svätej veci cirkev a rytierske rády neprijali s nadšením. Eleonóra

Akvitánska bola rozhodnutá požiadať pápeža Eugena III. o rozvod manželstva, v čom ju podporil aj jej strýko, antiochijský knieža Raimond z Poitiers, ktorého požiadala o pomoc a u ktorého chcela zostať a nepokračovať v ceste do Svätej zeme. Na základe preukázania blízkeho pokrvného príbuzenstva a faktu, že okrem dvoch dcér zatiaľ neporodila mužského potomka sa jej rozvod s nepriebojným Ľudovítom VII. podarilo dosiahnuť a následne sa vydať za Henricha z Anjou.

Poníženie francúzskeho kráľa bolo obrovské, lebo okrem svojej krásnej manželky prišiel aj o dve tretiny územia Francúzska, stratil prístup k Atlantickému oceánu a klesol na úroveň druhotriedneho panovníka z hľadiska medzinárodných vzťahov. Nástup Henricha z Anjou na anglický trón v roku 1154 a vláda novej dynastie Plantagenetovcov, bola zároveň príčinou prvej storočnej vojny. Manželstvo krásnej Eleonóry Akvitánskej, ktoré vzniklo z veľkej lásky, nemalo šťastný priebeh. Svojho manžela Henricha II. síce milovala až do svojej smrti a narodilo sa im osem detí: Viliam, Henrich, Matilda, Richard, Geoffroy, Eleonóra, Jana a Ján, ale kvôli územiám, ktoré vlastnila vo Francúzsku začala podporovať revoltu svojich synov proti ich otcovi. Henrich II. povstanie potlačil a kráľovnú dal doživotne uväzniť. Podľa kronikára Geoffreya z Vigeois:..." bola väznená 15 rokov vo veži v Salisbury, alebo prinajmenšom na nejakom inom sídle pod prísny dohľadom a to z obavy z ďalšieho spiknutia. S rodinou sa mohla stretávať len na Vianoce. Po smrti Henricha II. ju z väzenia vyslobodil jej syn, anglický kráľ Richard Levie srdce, ktorý ju poveroval diplomatickými a politickými misiami. Na základe jej schopnosti, vzdelanosti a kráse sa jej podarilo zachrániť francúzske dedičstvo pre svojich synov. Európski panovníci, s ktorými rokovala a podpisovala zmluvy a dohody ju brali ako rovnocenného partnera, aj keď bola žena, čo bolo koncom 12. storočia veľmi neobvyklé. Na tú dobu a s prihliadnutím na jej pohnutý život plný dobrodružstiev a tragédií sa dožila úctyhodného veku 82 rokov a titul Prvá dáma Európy jej naozaj právom patril.

Jej prvému manželovi, Ľudovítovi VII. zostala len hanba na európskej politickej scéne a dve dcéry, ktoré samozrejme obetoval v prospech sobášnej politiky, ako už bolo v tej dobe zvykom. Medzinárodnú reputáciu Francúzska sa podarilo napraviť až jeho synovi, francúzskemu kráľovi Filipovi II. Augustovi, ktorý úspešnými vojnami vrátil Francúzsku naspäť Normandiu, Bretónsko, Anjou, Maine, Tourraine, Perigord a Poitou. Storočný spor Anglicka a Francúzska skončil v roku 1259 zmluvou, ktorú podpísal v Abbeville francúzsky kráľ Ľudovít IX. Svätý a anglický kráľ Henrich III. a podľa ktorej Anglicku na francúzskom území zostalo Gaskonsko, Guyanne, Limousin a Saintonge. Záver a dôsledky prvej storočnej vojny niesli

v sebe zárodok druhej storočnej vojny, ktorá anglických a francúzskych panovníkov priviedla k vytúženej centralizácii a k ďalším vojnám o hegemoniu v západnej Európe.

Politické ambície a vzostup Burgundska v druhej storočnej vojne

Prvá etapa druhej storočnej vojny skončila nepriaznivo pre Francúzsko. Územia, ktoré tak krvopotne vybojoval v prvej storočnej vojne Filip II. August znovu pripadli Anglicku. V roku 1360 musel syn Jána II. Dobrotivého dauphin Karol, podpísať mierovú zmluvu v Bretigny, ktorou sa síce anglický kráľ Eduard III. vzdal nároku na francúzsky trón, ale získal Guyanne, Poitou, Périgord, Limousin a Akvitániu, čo podstatne zmenšilo Francúzske kráľovstvo. Okrem toho kráľ Ján II. nebol schopný vyplatiť ohromné výkupné v hodnote troch miliónov dukátov, a preto padol do anglického zajatia. Zároveň sa v dôsledku svojej značnej plodnosti musel postarať aj o svojich ďalších synov a tu sa dopustil osudnej chyby, ktorá prispela k ďalším územným stratám Francúzska. Skôr ako zomrel v roku 1364 udelil svojmu druhému synovi Filipovi Smelému apanáž (z francúzskeho appanare-zaopatriť chlebom) Burgundské vojvodstvo. Druhej osudnej chyby sa dopustil jeho syn a nástupca francúzsky kráľ Karol V., keď podporil sobáš svojho brata Filipa Burgundského s dedičkou flanderského vojvodstva Margarétou a dovolil spojenie dvoch najbohatších a najkrajších provincií, čo ho politicky a ekonomicky viac priblížilo k spojenectvu s Anglickom. Jeho moc začala rásť nielen obrovským konglomerátom krajín, ktorým vládol. Ctižiadostivý Burgundčan dokázal svojho brata kráľa Karola V. prinútiť k politike, ktorá upevňovala jeho postavenie a otvárala mu cestu k ďalšej expanzii. Čo prospievalo v tomto období Burgundsku, bolo zatiaľ výhodné aj pre francúzsku korunu. Aj keď začalo byť pomaly jasné, že francúzsky kráľ miesto starého spojenca v Dijone, získal nového nepriateľa v Bruseli.

Orientáciu Burgundska smerom k Anglicku dokončil jeho nástupca burgundský vojvoda Ján Nebojácny. Problém nastal vtedy, keď sa u francúzskeho kráľa Karola VI. objavili príznaky nepríčetnosti. Kvôli poručníctvu nad psychicky chorým panovníkom sa dostal do konfliktu jeho brat Ľudovít Orleánsky a strýko Ján Burgundský. Ľudovít Orleánsky bol mladý, krásny, vzdelaný a manželstvom s Valentínou Viscontiovou bol diplomaticky spojený s milánskymi Viscontiovcami. Bol obdivovateľom talianskeho renesančného umenia a svojou orientáciou na talianske štáty, hlavne Miláno, predstavoval veľké nebezpečenstvo v medzinárodnej politickej hre. Keď sa Ján Nebojácny stal po smrti svojho otca burgundským vojvodom dal svojho

politického rivala v roku 1407 zavraždiť. A tak vypukla úplne zbytočná občianska vojna, ktorá rozdelila Francúzsko na dva tábory burgundský a orleánsky, ktorý sa po svojom vodcovi Bernardovi z Armagnacu začal volať armagnacký. Anglický kráľ Henrich V. využil konflikty armagnackej (orleánskej) a burgundskej skupiny vo Francúzsku a obnovil druhú storočnú vojnu obsadením Normandie. Jeho nový spojenec, burgundský vojvoda Ján prinútil obyvateľov mesta Rouen k dohode s Angličanmi, lebo myslel viac na ochranu svojich flanderských provincií ako na záujmy Francúzska. Hlavné mesto Paríž obsadila burgundská armáda a vtedy nastala vhodná situácia na zmierenie medzi dauphinom Karolom a Jánom Nebojácny, ktorý sa ale na stretnutie nedostavil, lebo bol zavraždený na moste v Montreaux v roku 1419.

Nový burgundský vojvoda Filip dostal meno Dobrý, ale nie je celkom jasné prečo, lebo mal popri svojich vynikajúcich štátnických vlastnostiach dosť temné stránky v svojom charaktere. Je síce pravda, že za jeho vlády sa stalo Burgundsko prvou krajinou s prísne organizovaným štátnym aparátom, dláždenými ulicami, kvalitnými školami a existoval tu aj sociálny štandard pre chudobných a starých ľudí. Veľkolepý a pompézny životný štýl ho postavil do stredu rafinovane vymysleného dvorného ceremoniálu, ktorý pod názvom burgundský protokol a neskôr španielsky protokol fungoval na dvoroch celej Európy a tvorí základ dnešného diplomatického protokolu.

Filip Dobrý opustil svoje sídlo v Dijone v centrálnom Burgundsku, presídlil svoj dvor do Bruselu a tak rozdelil politicky a ekonomicky územie na Horné a Dolné Burgundsko. V Hornom Burgundsku začal brutálne zvyšovať dane a žmýkal bohaté flámske mestá Gent Antverpy a Brusel, kde sídlil aj bankový dom Medici, až do krajnosti. Filip Dobrý sa neštil ničoho pokiaľ išlo o zaobstarávanie peňazí, čoho dokladom je aj epizóda, ktorá už dávno upadla do zabudnutia. Keď sa Francúzsko ocitlo v katastrofálnej situácii, ktorá vyzerala úplne beznádejne, lebo stratilo francúzsku korunu v prospech Anglicka, objavilo sa na scéne storočnej vojny obyčajné dievča z dediny Domrémy, ktoré sa postavilo na čelo francúzskej armády, oslobodilo mesto Orleáns a dalo v Remeši korunovať francúzskeho kráľa Karola VII. Volala sa Jeane d'Arc. Bol by to príbeh ako z rozprávky, keby v očiach Angličanov a Burgundčanov nebola Jana čarodejnicou a kacírkou, ktorej pri jej víťazstvách pomáhal sám diabol. Bola zajatá pri francúzskej armáde v Compiègne, kde sa v dôsledku zrady za ňou zavreli brány a jej osud bol spečatený. Bol to práve burgundský vojvoda Filip Dobrý, ktorý sa v máji 1430 postaral, aby pannu Orleánsku vydali z burgundského väzenia Angličanom za judášskych 10 000 zlatých toliarov.

V záverečnej etape druhej storočnej vojny sa šťastie priklonilo na stranu Francúzov a začali víťaziť. V roku 1435 sa na zjazde v Arrase zmieril francúzsky kráľ Karol VII. so svojím úhlavným nepriateľom burgundským vojvodom Filipom Dobrým. Spoločnými silami sa im podarilo dobyť mesto Rouen a hlavné mesto Paríž. Druhá storočná vojna sa skončila v roku 1453 víťazstvom Francúzov v bitke pri Castillone. Angličanom zostala na území Francúzska pevnosť Calais a normandské ostrovy. Burgundsko vyšlo z tejto vojny posilnené a stalo sa popri Anglicku a Francúzsku treťou mocnosťou v Európe.

Vznik prestížnych rytierskych rádov

V období druhej storočnej vojny vznikli dva najprestížnejšie rytierske rády v Európe, ktoré existujú dodnes. Najstarší bol Podväzkový rád, ktorý založil anglický panovník Eduard III. v roku 1348 po bitke pri Kreščaku. Podľa dobovej legendy sa pri tanci jeho milenke Joanne z Kentu grófke so Salisbury uvoľnil podväzok a galantný panovník jej zachránil česť, keď si ho uviazal pod ľavým kolenom so slovami v stredovekej francúzštine, ktoré sa stali mottom Podväzkového rádu: „Honi soit qui mal y pense“. (Hanba tomu, kto má nekalé úmysly). Z posmechu, ktorý jej hrozil, vytvoril prestížny rytiersky rád, do ktorého mohli vstupovať len vyvolení šľachtici a mala to byť pre nich veľká česť. Tak ako v minulosti aj v súčasnosti má Rád vždy len 25 žijúcich členov a nového člena môžu prijať len vtedy, ak niektorý z rytierov Podväzkového rádu zomrie. Inaugurácia sa konala počas júnovej omše v kaplnke sv. Juraja na hrade Windsor, ktorá je sídlom rytierov dodnes. Podväzok rádu sa nosí pod kolenom ľavej nohy, kráľovná Alžbeta II. si ho uväzuje pod ľavým lakťom. Rytieri dostávajú okrem šerpy aj odznak, hviezdu a rádový plášť.

Burgundský vojvoda Filip Dobrý okrem mocenského a pompézneho postavenia dosiahol navyše čosi, čo mu závidel ne jeden panovník. Podľa vzoru anglického panovníka Eduarda III., založil v roku 1430 v Burgundsku exkluzívny rád Zlatého rúna, čo bolo najvýraznejším gestom burgundskej suverenity. Vznik rádu sprevádzala myšlienka, že Filip Dobrý prebral úlohu prvého bojovníka kresťanskej Európy proti neveriacim. Tým sa posunul bližšie k stredovekému univerzalizmu a postavil sa do čela verejného záujmu celého kresťanstva tak, že v ideovom pláne priradil k cieľom Zlatého rúna obranu diela Ježiša Krista proti neveriacim a víziou križiackej výpravy na Východ. Aktom politickej demonštrácie novovzniknutého rádu bolo aj dynastické prepojenie s Anglickom, ktoré naznačovalo odklon od tradičného vplyvu Francúzska nad Burgundskom, ale zároveň demonštratívne odmietnutie

Filipa Dobrého vstúpiť do Podväzkového rádu naznačilo, že Burgundsko hľadá nové smery a nových spojencov.

Rytiersky rád Zlatého rúna mal svojho kancelára, pokladníka, správcu archívu a herolda-ceremoniála, ktorý bol poverený vysielaním a prijímaním zahraničných delegácií. Pôvodne mal 24 členov, ktorí sa schádzali raz do roka 30. novembra na deň sv. Ondreja v Saint-Chapelle v Dijone. Ondrejský duchovný patronát doplňoval ako vzor rytierskych cností antický hrdina Iason a inšpiráciou bola legenda o Argonautoch a zlatom rúne. V záujme burgundskej diplomacie, na rozdiel od Podväzkového rádu, sa Rád Zlatého rúna veľmi rýchlo začal otvárať aj cudzincom. Prijímali najvýznamnejších šľachticov s bezchybným rodokmeňom, ktorí si mali spoločne vážiť hodnoty kresťanského Západu. Stať sa rytierom Zlatého rúna predstavovalo najvyššie vyznamenanie na svete. Politické a kultúrne dedičstvo Burgundska, spolu s najprestížnejším rádom na svete zdedila dynastia Habsburgovcov, ktorá dodržiava tradície rádu dodnes.

Burgundské dedičstvo v rukách Habsburgovcov

Spojenectvo, ktoré francúzsky kráľ a burgundský vojvoda uzavreli v roku 1435 v Arrase nemalo dlhé trvanie. Posledný burgundský vojvoda Karol Smelý sa stal najúhlavnejším nepriateľom francúzskeho kráľa Ľudovíta XI., ktorý sa podieľal na centralizácii Francúzska, z jednoduchého dôvodu: Burgundská vetva rodu Valois vlastnila v tomto období Burgundské vojvodstvo, Flandersko, Artois, a burgundské grófstvo. Kúpou, vojnami a dedičnými zmluvami jeho predchodcovia získali Brabantsko, Limburg, Lutych, Cambrai, Utrecht, Holland, Zeeland, Frízsko, Henegavsko, Luxembursko a Pikardiu. Všetky tieto územia začali vytvárať kompaktný celok, ku ktorému v roku 1475 posledné veľké knieža Západu pridalo Lotrinsko. Stal sa tak najmocnejším pánom na rozhraní germánskej a románskej jazykovej oblasti a opieral svoju moc o bohaté nizozemské mestá. Dobyvačnými vojnami a sobášnou politikou vytvoril z Burgundska ríšu, konglomerát najbohatších krajín a miest medzi Francúzskom a Nemeckom.

Karol Smelý mal neprekonateľné mocenské ambície, ktoré chcel zavŕšiť kráľovským titulom, ktorý mu mohol poskytnúť len nemecký cisár Fridrich III.. Tento neoblúbený chudobný askéta urobil za svojej vlády geniálny ťah na šachovnici sobášnej politiky. Aj keď tento nápad sa zrodil v hlave excelentného diplomata aena sivia Piccolominiho, budúceho pápeža Piusa II. mu k tejto myšlienke dopomohol Pius II. Kráľovský titul síce burgundskému vojvodovi nedal, ale navrhol mu sobáš medzi svojim synom Maximiliánom a jedinou dedičkou

Burgundska, vojvodkyňou Máriou. Svadby svojej dcéry sa Karol Smelý nedožil, ani vojny, ktorá vypukla medzi Ľudovítom XI. a Maximiliánom Habsburským a skončila sa mierom v Arrase v roku 1482. Burgundské vojvodstvo Bourgogne sa začlenilo do francúzskeho kráľovstva a v rukách Habsburgovcov zostalo Nizozemsko, dnešné Belgicko a Holandsko a Burgundské grófstvo Franche-Comté.

Posledným predstaviteľom politického a kultúrneho dedičstva Burgundska bol vnuk Márie Burgundskej cisár Karol V. Habsburg, ktorý vyhlásil: „*Som Burgund'an, cítim sa ako Burgund'an. Burgundsko mi patrí a ja patríť jem. Chcem byť pochovaný v Dijone.*“ Tento priamy potomok burgundských panovníkov dosiahol to, po čom túžil jeho predok Karol Smelý. Bol cisárom, kráľom, vojvodom a ovládal $\frac{3}{4}$ územia Európy, čím sa mu podarilo vytvoriť určitý predobraz dnešnej Európskej únie. Jeho ríšu tvorilo Dolné a Horné Rakúsko, Korutánsko, Tirolsko, Štajersko, Kraňsko, Čechy, Uhorsko, Burgundsko, Španielsko, Portugalsko, Nizozemsko, Nemecko, a časť Talianska. Karol V. viedol veľa dobyvačných vojen, ale tie v získavaní nových území nezohrávali prioritnú úlohu. Mocenskú politiku Habsburgovcov vystihoval známy dobový výrok: *Bella gerant alii, tu felix Austria, nube. Nam quse Mars aliis, dat tibi regna Venus.* (Ty šťastné Rakúsko sa zasubuj. Kým iným vládne Mars a vedú vojny, tebe vládne bohyňa lásky Venuša).

Patria pravidlá protokolu do histórie?

Slovenská republika sa ako člen Európskej únie stala súčasťou medzinárodnej politickej scény a s týmto faktom súvisí celý rad nevyriešených otázok a problémov ohľadom spoločenského statusu, ktorému naša spoločnosť nevenuje pozornosť, akú by mala. Je dôležité sa zamyslieť nad tým, ako Slováci zvládajú sebareprezentáciu, prezentáciu národa, pracujú na schopnosti komunikácie na vyššej úrovni, zvládajú konfrontáciu, ktorej pozícia je oveľa silnejšia ako pozícia konfliktu. V našej spoločnosti viac rezonuje myšlienka, že je to vec a práca politikov, štátnikov a diplomatov, ale mali by sme si uvedomiť, že prezentácia nie je mimo nás, ale v nás. Je to práca ako každá iná a výhodnou a vhodnou parketou tejto práce, s ktorej sa môžeme odraziť, je ovládať pravidlá protokolu. Určite nie v intenciách ako nám to doporúčujú odborníci na verbálnu a neverbálnu komunikáciu, protokolu a etikety, bontónu

a slušného správania, ale v intenciách práce človeka na sebe samom. Vysvetliť tieto pojmy a charakterizovať ich význam pre súčasnosť si vyžaduje krátky exkurz do histórie.

Pravidlá protokolu sa začali formovať v 15. storočí v Burgundsku vo veľmi búrlivom období. Francúzsko sa spamätávalo z dvoch storočných vojen a konfliktov s Anglickom a pomaly sa začalo centralizovať. Podobne na tom bolo aj Anglicko, ktoré si riešilo vnútorné dynastické spory občianskou vojnou dvoch ruží, ktorá trvala ďalších 30 rokov. V Španielsku práve zúrila reconquista a vznikla inkvizícia, ktorá mala potlačiť maurský element na Pyrenejskom poloostrove. Taliansko a Nemecko trpelo feudálnou rozdrobenosťou a zmietalo sa v malých vnútorných vojnách. České kráľovstvo ničili konflikty husitských vojen a Uhorsko s Poľskom boli vystavené novému nebezpečenstvu, ktoré im hrozilo od osmanských Turkov. Ruské kniežatstvá sa snažili o politickú jednotu a následnú konsolidáciu, aby sa oslobodili od Zlatej hordy. Burgundsko bolo v tomto období najvyspelejší a najbohatší štát v Európe, ktorý zahŕňal územie samotného Burgundského vojvodstva, Burgundského grófstva, Alsaska, Lotrinska a Nizozemska (dnešného Belgicka a Holandska). Panovnícky dvor v Dijone bol centrom bohatstva, luxusu, politickej pompéznosti a centrom kultúry. Kniežaťu západu, ako sa dal titulovať burgundský vojvoda Karol Smelý, už chýbal len kráľovský titul, ktorý ale nikdy nedostal. A tak zo samoľúbosti a ranenej hrdosti, vytvoril súbor veľmi obradných pravidiel, ktorými si chcel upevniť svoje mocenské postavenie a status a ktoré vytvorili bariéru medzi ním a jeho poddanými a vazalmi.

Burgundský protokol, pod týmto názvom vstúpil do histórie, bol postavený na striktnnej legitimitate, ktorá bola základom dynastického prvku. Najviac sa to prejavilo pri politických sobášoch, ktoré panovníci využívali na upevnenie svojej politickej moci v medzinárodných vzťahoch. Panovník nesmel opustiť krajinu, ktorej vládol, preto sa konal sobáš v zastúpení. Manželku prvýkrát videl len po cirkevnom obrade, keď zdvihol závoj, ktorým bola zahalená. Veľakrát vznikali pikantné situácie, lebo portréty, ktoré budúci manželia dostávali, nezodpovedali realite. Takúto hrôzu zažil napríklad Henrich VIII. keď uvidel svoju manželku Annu Klévsku, s ktorou sa aj hneď dohodol na priateľskom rozchode. Našli sa panovníci, ktorí nemali problém protokol porušiť, napríklad francúzsky kráľ Henrich IV., francúzsky cisár Napoleon I., alebo ruský cár Peter I. a veľa iných. Kvôli zachovaniu legitimacy bola verejná aj svadobná noc, kde vysokí svetskí a cirkevní hodnostári boli svedkami naplnenia manželstva. Takisto narodenie následníka trónu bolo verejnou udalosťou za prítomnosti svedkov. Podľa

protokolu panovník mal čo najmenej, alebo vôbec nesmel opúšťať štát, ktorému vládol. Kontakty medzi štátmi a panovníkmi preto museli zabezpečovať vyslanci, emisári, z ktorých sa postupne začala formovať oficiálna diplomacia. Funkciu plnili najvýznamnejší šľachtici a niekedy aj členovia kráľovskej rodiny, ktorí sa museli podriadiť burgundskému protokolu. Zo začiatku pozícia diplomata nebola ľahká. Za neúspech sa tvrdo platilo a oni boli bežne vystavení mučeniu a väzneniu. Napríklad v Istanbule bolo špeciálne väzenie pre zahraničných vyslancov Yedikule hisari žaláre siedmich veží, ktoré fungovalo až do roku 1831 a najčastejšie sa v ňom nachádzali ruskí vyslanci, podľa toho, aké boli momentálne vzťahy medzi tureckým sultánom a ruským cárom a tie boli viac zlé, ako dobré. Diplomatom veľakrát za nesplnenú misiu čakala poprava, alebo čestná smrť, ako sa vtedy hovorilo vynútenej samovražde. Vtedajšia spoločnosť mala záujem len o úspešných diplomatov o neúspechoch sa nepatriilo hovoriť a nechcelo sa o nich vedieť.

Obradnosť pravidiel burgundského protokolu bola veľmi obmedzujúca, ale panovníci v Európe veľmi rýchlo pochopili, čo všetko im tieto pravidlá umožnili. Vytvárali pomyslenú spoločenskú a politickú hranicu medzi nimi a národom. Bariéru tvorili reprezentanti vnútornej a zahraničnej politiky, na ktorých bolo veľmi výhodné zvaliť zodpovednosť za všetky katastrofy hospodárskeho a politického rázu. Panovníci v rámci svojej spravodlivosti a majestátu veľmi ochotne obetovali nepopulárnych ministrov, ktorí skončili zavretí doživotne v pevnostiach, alebo na popraviske a vyslúžili si za to obdiv a vďaku celého národa. Ľudia v dobrého a spravodlivého vládcu a zlých radcov verili dlho, asi najdlhšie v cárskom Rusku, kde sa obrazu o „dobrom cárovi“ zbavili až po Krvavej nedeli v roku 1905.

Burgundský protokol sa kvôli svojim výhodám začal veľmi rýchlo šíriť na európske panovnícke dvory prostredníctvom dynastického prvku, ktorý bol ovplyvnený náboženstvom a zohral dôležitú úlohu v dejinách medzinárodných vzťahoch a diplomacii. Toto majstrovstvo najviac ovládala dynastia Habsburgovcov, ktorá uzatváraním politických sobášov a dedičných zmlúv ovládla v 16. storočí za vlády Karola V. ¾ Európy a podarila sa jej dokonalá unifikácia takých rozdielnych krajín ako bolo Nizozemsko, ríšske Burgundsko, Nemecko, severné Taliansko, Čechy, Uhorsko s Chorvátskom a Dalmáciou a rakúske krajiny a vlastne utvorila predobraz Európskej únie. Politické a vojenské aliancie sa v Európe veľakrát uzatvárali na základe príbuzenského vzťahu, ktorý vytváral veľmi silný politický reťazec hlavne v období 19. storočia. Zaslúžila sa o to hlavne anglická kráľovná Viktória, ktorej potomstvo sedelo skoro na

všetkých európskych trónoch a dánsky kráľ Kristián IX., ktorý dostal prezývku „svokor Európy“. Aj v tomto prípade zohrávalo dôležitú úlohu náboženstvo, napríklad dynastia Habsburgovcov uzatvárala politické sobášne len s katolíckymi panovníckymi dynastiami južného Nemecka, Španielska, Portugalska a neskôr Belgicka a Talianska. Zatiaľ čo Romanovci Hohenzollernovci a Windsorovci boli pravoslávni, luteráni a anglikáni a nerobilo im problém v prípade potreby konvertovať a spájať sa dynasticky medzi sebou. (Nemôžeme sa preto čudovať, že do konfliktu prvej svetovej vojny vstupovali panovníci vo veľmi blízkom príbuzenskom vzťahu).

Prvenstvo v pochopení a využití burgundského protokolu na prezentáciu a reprezentáciu štátu patrí francúzskemu kráľovi Ľudovítovi XIV.. S jeho pravidlami ho oboznámila a vštepovala mu ich jeho matka, španielska infantka a francúzska kráľovná Anna Rakúska. Francúzi odmietli prevziať termín Burgundský protokol, lebo v tomto období bolo už Burgundsko súčasťou Francúzska a tak vznikol pojem španielska etiketa. Jeho pravidlá využil hlavne na prezentáciu svojej osobnej moci a reprezentáciu Francúzska ako prvej mocnosti v Európe, čo sa mu aj napriek neúspešným výbojným vojnám podarilo. V 17. a 18. storočí celá Európa prevzala francúzsky štýl života, dokonca osobnosť Ľudovít XIV. slúžila za vzor aj panovníkom v moslimskom svete. Francúzsky jazyk začal plniť unifikáciu funkciu a stal sa jazykom diplomacie. Španielska etiketa bola postavená na zdvorilosti a takte a vo vyučovacom programe panovníkov bol popri náboženstve najdôležitejší predmet sebaovládanie. Vládna garnitúra si už vtedy uvedomovala, že prirodzeným prejavom človeka sú emócie a ich násilné potláčanie prináša deštrukciu osobnosti a preto len postupnou prácou na sebaúcte a sebavedomí sa bolo možné dopracovať k úspechu. Pojem španielska etiketa sa oficiálne používal až do roku 1918. Po rozpade troch európskych monarchií a vzniku nových nástupníckych štátov a republík, sa začal používať termín diplomatický protokol. Pojem etiketa sa zachoval v európskych monarchiách a v súčasnosti sú ekvivalenty etiketa a bontón smerom k protokolu len v rovine hovorových výrazov.

Na základe Viedenského dohovoru z roku 1961 má v súčasnosti diplomatický protokol presne stanovené pravidlá, ktoré platia pre diplomatov, politikov a ich rodinných príslušníkov v pracovnom aj spoločenskom styku. Vo Veľkej Británii vznikol termín bussines-protokol, ktorý aplikoval tieto pravidlá postavené na zdvorilosti a takte, na firemnú kultúru a zamestnanci sú povinní ich rešpektovať. V bežnom živote sa stretávame so slušnosťou a výchovou, ku ktorej nás vedie rodina a ich normy nám určuje životná úroveň spoločnosti

a tradície, ktoré majú doteraz na Slovensku veľký vplyv a vtláčame ich nesprávne do pravidiel protokolu, čo nám na medzinárodnom fóre spôsobuje problémy. K tradičnej výchove Slovákov patrí, že nesmú mať ruky vo vreckách, ale v protokole taký striktný zákaz neplatí, lebo je to situačné a kontextové gesto, ktoré signalizuje v komunikácii uvoľnenosť a politik sám uzná za vhodné, kedy ho môže použiť a kedy nie. To isté platí aj o „ukazovaní prstom“ ako o geste adresnosti, ktoré je tiež situačné a kontextové a môže sa použiť vo vhodnej situácii. Podobné diskutabilné situácie sú aj v prípade skladania rukavíc z rúk, alebo prijímanie pohostenia v slovanskej tradícii chleba so soľou. Podľa protokolu ich môže, ale nemusí politik rešpektovať. Rovina zdvorilosti kladie vzťah k žene nad pravidlá protokolu, kde má žena vždy prednosť až do úrovne ministrov, premiéra a prezidenta. Ale ak sú páni v týchto vysokých funkciách šarmantní, galantní a hlavne sebaistí, nemajú problém sa ani v tejto pozícii pozdraviť ako prví.

V súčasnosti môžeme považovať ovládanie pravidiel protokolu v pracovnom aj spoločenskom styku na vzostupnej ceste v budúcej kariére a v spoločnosti, pretože úspech niekedy určujú drobné, ale výrečné znamenia. Nie je nutné sa striktno pridržovať všetkých pravidiel, lebo sú situácie a prostredie, ktoré nevyžadujú dokonalosť, ale je vhodné pravidlá protokolu poznať, aby sme mali svoj vlastný štýl a eleganciu. Vkus nie je vrodenej vlastnosť, ale proces sebazoznania, keď dokážeme svoju vlastnú identitu a individualitu podčiarknuť vhodným oblečením a tento proces je naučiteľný. Nie je to vec peňaženky a módnych trendov. Znalosť pravidiel nás vlastne oslobodzuje a prináša sebavedomie. Politik, ktorý ovláda toto umenie pôsobí sebaisto na svoje okolie, a spoločnosť ho tak vníma a on pôsobí dôveryhodne. Samozrejme, že dnes už platia aj nové moderné pravidlá, pretože sa pohybujeme na medzinárodnej scéne, chceme cestovať a obchodovať po celom svete. Ak sa pravidlá naučíme správne používať, čo sa niekedy rovná umeniu, pomôžu nám utvárať našu budúcnosť, vzťahy a úspechy. Podľa najnovších výskumov v Nemecku úspech v pracovnom živote zaručí 60% kontaktov, 30% verená mienka a 10% odbornosť.

Odpoveď na otázku, či majú v súčasnosti pravidlá protokolu praktický význam, je jednoznačná odpoveď áno. Ich základom je zdvorilosť a takt a sú nevyhnutnou súčasťou pracovnej komunikácie a spoločenského života našej spoločnosti. Slováci majú k dispozícii obrovský historický, spoločenský a kultúrny potenciál, a to predpokladá aby sme v prvom rade my mali sami o sebe znalosti o našej minulosti a súčasnosti, čo je základným predpokladom úspešnej prezentácie Slovenska na medzinárodnej úrovni.